

„Dohánění dneška“: peripetie teorie modernizace. Tak nazval svou stať L. B. Volkov. Rozebírá v ní vývoj této od 60. let módní teorie zabývající se reálným historickým problémem: přechodem společnosti ke kapitalismu. Zatímco starší teorie studovala tuto otázku zejména na zemích západní Evropy, klasickým případem byla Anglie, dnes se zaměřuje výzkum především na rozvojové (a někdy i socialistické) země. Zdůrazňuje se rozdíl mezi primárním (vnitřním) vývojem a vývojem sekundárním nebo dokonce terciálním, který je inspirován zvnějšku a vede k vnitřním rozporům a ořesům. Ty ohrožují nejenom opožděné země, ale i vyspělý kapitalistický svět.

Ačkoli se problémem nerovnoměrného vývoje ke kapitalismu zabýval už Lenin, neberou nynější zastánci teorie modernizace tuto skutečnost na vědomí. Jejich teorie totiž nejenom postihuje reálný současný problém, ale také jej ideologicky desinterpretuje: odpovědnost za současnou krizi se přenáší na socialistické a rozvojové země.

Tentýž autor napsal i závěr: *Teorie společenského vývoje při hledání východisek z rozporů VTR v podmínkách kapitalismu.* V buržoazní literatuře roste podle jeho názoru tendence k zmenšování role výroby v moderní společnosti. To lze racionálně vysvětlit tím, že se ve výrobě zvyšuje role automatizace na úkor lidské práce a člověk se bude moci více realizovat ve svém volném čase. Jak antropologové (J. Habermas), tak technologové (H. Schelsky) se shodují na rozpadu činnosti člověka na nesvobodnou práci a svobodnou tvorbu. Různé skupiny však tuto skutečnost interpretují různě a dělají z ní různé závěry, které Volkov konfrontuje s marxistickými stanovisky.

Kniha *Sovremennyje buržuaznyje teorii obščestvennogo razvitiija* nám tedy dává nahlédnout do skutečně soudobého vývoje buržoazního společenského vědomí. To je o to cennější, že autoři bez výjimky vycházejí z původní literatury, a to i takové, která není v našich zemích běžně dostupná. Marxistická erudice jim umožňuje diferencovaně hodnotit jednotlivé názory a vytvářet cenná zobecnění.

Ivana Holzbachová

Antonio Sánchez de Bustamante y Montoro: La filosofía clásica alemana en Cuba 1841—1898. Edición de ciencias sociales, La Habana 1984. 142 stran.

Kniha Antonia Sáncheze de Bustamante (+1984) je ukázkou jednoho ze směrů současné filozofické produkce na Kubě; druhým je proud zabývající se především historickomaterialistickými problémy revoluce a budování socialismu. Oba proudy navazují na současné problémy, s nimiž se musí vyrovnávat současná kubánská společnost. Sánchez se pokouší zhodnotit jeden z aspektů vývoje filozofického myšlení na Kubě. Jeho úkol je poměrně obtížný: v tomto vývoji se totiž neobjevují vyhraněné filozofické osobnosti jako v západní Evropě téže doby. Ačkoli filozofická kultura kubánské inteligence byla ve srovnání s ostatními latinskoamerickými zeměmi vysoká, filozofická aktivita byla vesměs pouze jednou z mnoha aktivit dané osobnosti (pedagogická, politická aj.) a většinou nebyla ani aktivitou rozhodující. Za těchto okolností neexistuje pro historickofilozofický výzkum dostatek klasických materiálů a historik filozofie musí své prameny hledat jinde: v časopisech, sylabech přednášek, deníkových záznamech apod.

Sánchezova kniha má šest kapitol: Kubánská filozofie v polovině 19. století — úvod, Kant a kubánské myšlení, José Silverio Jorrín, Polemika o Hegelovi mezi Piñayerem a Zambranou, Montorův hegelianismus, Krausismus na Kubě.

V těchto kapitolách autor — v souladu s jinými historiky kubánské filozofie, např. M. Vitierem — dokazuje, že se německá klasická filozofie na Kubě nesetkala s velkým ohlasem. Bylo to dáno specifickou situací Kuby, která — ovlivňována španělským myšlením a španělskou kulturní politikou — téměř do poloviny 19. století musela bojovat se scholastickou tradicí. Tento boj byl veden z hlediska rozvoje přírodních věd, takže ve druhé polovině 19. st. byla Kuba spíš připravena na přijetí vlivu pozitivismu než německé klasické filozofie. To se projevilo tím, že první

reakce na Kantovu filozofii, Varelova stať *Ensayo sobre doctrina de Kant*, byla negativní. Varela — který navíc nemohl znát Kanta v originále — kritizoval nejasnost a spekulativnost jeho filozofie, stejně jako přehradu mezi světem jevů a světem podstat.

Kubánští myslitelé, na nichž je vliv Hegelův patrný, byli většinou ovlivněni jeho estetikou. To opět souvisí se španělským důrazem na literární vzdělání (na rozdíl od vědeckého), který se na samotné Kubě nyní hodnotí jako něco negativního. To se týká J. Jorrína a E. Piñeyry. Navíc v Piñeyrově případě se Hegelův vliv v pozdějších letech setkával se vlivem Tainovým a Brandesovým. (Tento dánský estetik byl však sám Hegelem ovlivněn.) Jediný, kdo otevřeně přiznával Hegelův vliv byl R. Montoro. Byl označován za „nezávislého hegeliance“, a sám Sánchez poukazuje na to, že význam tohoto epiteta je nejasný. Celkově podle autora všichni kubánští myslitelé ovlivnění Hegelem patřili svým třídním původem k buržoazním a aristokratickým vrstvám a v souladu s tím interpretovali Hegelovu dialektiku z pravico-vých pozic.

Paradoxně se vliv německé klasické filozofie dostal na Kubu prostřednictvím krausismu — filozofie druhofadého německého myslitele Krause — který tam byl importován ze Španělska. Kromě filozofie práva — Bachiller — se však ani ten neseťkal s větším ohlasem. Sánchez zdůrazňuje neúspěch Bachillera a jeho přívrženců při pokusu dokázat, že také jeden z významných kubánských filozofů a pedagogů, J. Luz y Caballero, byl krausismem ovlivněn.

Kniha A. Sáncheze de Bustamante je zajímavým úvodem do speciální problematiky dějin kubánské filozofie. Autor v ní nashromáždil řadu materiálů týkajících se problému, chybí však důkladnější rozbor samotných myšlenek a jejich vztahů k německé klasické filozofii. Je ovšem otázkou, zda na základě toho materiálu, který je k dispozici (je většinou nefilozofické provenience), je takový rozbor vůbec možný.

Ivana Holzbachová

Prošloje i budouščeje Vselennoj. (Red. N. D. Morozova) Nauka, Moskva 1986. 176 stran.

Proč se vesmír rozpíná? Proč má všude stejné vlastnosti? Jaká je budoucnost vesmíru? Bude rozpínání vystřídáno smršťováním a závěrečným kolapsem? Jaké mechanismy vesmír ovládají? Takové a podobné otázky a pokusy o jejich zodpovězení se objevují ve sborníku prací vydaném pod názvem *Prošloje i budouščeje Vselennoj*. Rozsah problematiky, která je diskutována v jednotlivých příspěvcích, je opravdu veliký; jsou tu otázky týkající se jak prvních zlomků sekundy „života“ nám známého vesmíru, tak i jeho daleké budoucnosti, předávání informace v současném vesmíru, otázky vesmírných horizontů, nechybí zde ani příspěvek zabývající se stále přitažlivou otázkou existence mimozemských civilizací. Jména autorů jednotlivých příspěvků — J. B. Zeldovič, I. D. Novikov, S. W. Hawking, I. S. Šklovskij aj. — nám pak dávají záruku kvalitního zpracování dané problematiky a zasvěcených odpovědí na uvedené otázky.

Vstupním článkem sborníku je stať J. B. Zeldoviče *Současná kosmologie*, ve které jsou popsány aktuální problémy výzkumu nejranějších stádií vývoje našeho vesmíru — tedy otázky, k jejichž řešení přispěl v mnohém i sám autor. Podle Zeldoviče nemá teorie big bangů v současné době žádné podstatné nedostatky. Dokonce je tak jistá, „nakolik je jisté, že se Země otáčí okolo Slunce“ (s. 13). To ovšem neznamená, že již není co řešit. Nejvíce úsilí věnují dnes kosmologové právě prvním okamžikům po velkém třesku ve snaze objasnit charakter výchozích podmínek současného vesmíru. Zde autor uvádí dva možné metodologické postupy. Prvním z nich je rekonstrukce těchto výchozích podmínek ze současného stavu našeho vesmíru — tedy v podstatě uplatnění tzv. antropického principu. Druhý způsob je odvození charakteru prvotních podmínek extrapolací z obecných principů a teorií dnešní fyziky. Dále se Zeldovič zabývá otázkou tzv. „skryté hmoty“ ve vesmíru, tj. hmoty, která nezáří a je proto pro nás neviditelná. Podle současných předpokladů by tato hmota